

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فقیه
www.ketab.ir
جد دوم

علیرضا محمدی نژاد

محمدی‌نژاد، علیرضا، ۱۳۵۶
تهیه و تنظیم: معاونت آموزش، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواران،
قم، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواران، مرکز نشر هاجر، ۱۳۹۹ -
درسنامه فقه جلد ۲

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۷۸-۳۴۸-۵ / فیا / مسلسل: ۱۷۸۱
ج ۲ (چاپ اول: ۱۴۰۰) (فیا). کتابنامه
فقه جعفری - قرن ۱۴ - راهنمای آموزشی

Islamic law, Ja'fari -- ۲۰th century -- Studu and teaching
حوزه علمیه قم، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواران، معاونت آموزش / مرکز نشر هاجر
Hozeh Elmīyeh Qom, Center management Hozeh Elmīyeh sisters, Centre Publications hajar
BP1۸۳/۵ ۲۹۷/۳۵۲ ۷۴۶۸۶۳

درسنامه فقه جلد ۲

نویسنده: علیرضا محمدی‌نژاد

مرکز نشر هاجر - ناشر تخصصی زن و خانواده

تعداد صفحه و قطع: ۲۲۴ صفحه وزیری، نوبت چاپ: هفتم ۱۴۰۲

شمارگان: ۴۰۰۰ نسخه، قیمت محصول در hajarpub.ir

چاپخانه: زلال کوثر، شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۷۸-۳۴۸-۵

۰۲۵

نشانی: قم - بلوار معلم - مجتمع ناشران - واحد ۱۱۴

تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۵۴۵ پیامک: ۱۰۰۰۳۱۰۱۵

hajarpub.ir info@hajarpub.ir

فهرست مطالب

بخش اول احکام اموات.....	۱۱.....
۱۲ احکام محتضرو چگونگی غسل و کفن میت ...	درس ۱
۲۱ احکام نماز میت و چگونگی دفن آن	درس ۲
۲۶ احکام و آداب پس از دفن	درس ۳
بخش دوم نماز.....	۳۱.....
۳۲ فصل اول مقدمات نماز	۳۲.....
۳۳ اقسام نماز و اوقات نمازهای شبانهروزی	درس ۴
۴۲ قبله	درس ۵
۴۸ وقت نماز... ..	درس ۶
۵۴ مکان نماز گزار	درس ۷
۶۰ بدن و لباس نماز گزار	درس ۸
۶۷ استثنائات نماز با بدن و لباس نجس	درس ۹
۷۲ اذان و اقامه	درس ۱۰
۷۷ فصل دوم شیوه نماز خواندن	۷۷.....
۷۸ واجبات نماز و احکام نیت	درس ۱۱
۸۵ تکبیرة الاحرام و قیام	درس ۱۲
۹۳ قرائت نماز	درس ۱۳
۹۹ رکوع در نماز... ..	درس ۱۴
۱۰۵ واجبات سجده (۱) .	درس ۱۵

واجبات سجده (۲) ۱۱۱	درس ۱۶
چیزهایی که سجده بر آن صحیح است ۱۱۷	درس ۱۸
سجده سهو و سجده قرآن ۱۲۲	درس ۱۹
تشهد و سلام .. ۱۲۸	درس ۲۰
ترتیب و موالات ۱۳۴	درس ۲۱
فصل سوم مبطلات نماز..... ۱۳۹	
مبطلات نماز (۱) ۱۴۰	درس ۲۲
مبطلات نماز (۲) ۱۴۷	درس ۲۳
مبطلات نماز (۳) ۱۵۳	درس ۲۴
فصل چهارم نماز مسافر..... ۱۶۴	
نماز مسافر ۱۶۵	درس ۲۵
احکام مسافر و شیخه .. ۱۷۲	درس ۲۶
قواطع سفر (مکانهایی که نماز، تمام خوانده می شود) .. ۱۸۰	درس ۲۷
فصل پنجم نماز قضا..... ۱۹۰	
نماز قضا ۱۹۱	درس ۲۸
فصل ششم نماز جماعت..... ۱۹۸	
نماز جماعت ۱۹۹	درس ۲۹
روش های صحیح اقتدا در نماز جماعت ۲۰۸	درس ۳۰

پیشگفتار

حوزه‌های علمیه شیعه از کانون‌های محوری در انتقال دانش دین مبین اسلام و از مؤثرترین حلقه‌های تأثیرگذار معرفتی میان مخاطبان این آیین برتر هستند. از ویژگی‌های کارکردی این کانون، ایفای رسالت علمی بر اساس اصول بنیادین حوزه‌های علمیه و بهره‌مندی از گنجینه بی‌بدیل علوم قرآن و معارف اهل‌بیت علیهم‌السلام تحقق یافته است. ابزار و نقاط محوری این فرایند را می‌توان زمان‌شناسی و اتخاذ تدابیر علمی مبتنی بر اقتضائات عصری به همراه جهاد و کوشش‌های خستگی‌ناپذیر عالمان دینی برشمرد. عناصر اصلی این کانون‌های بی‌بدیل علمی، شیوه‌های خاص تربیتی، اصول محکم و استوار در آموزش، فرآیندهای فراگیری، متون درسی مناسب هر یک از سطوح دانشی و نیز فضای روحانی حاکم بر حوزه‌های علمیه است.

این ضرورت، باعث گردیده تا تأکید بر عنصر زمان، پیدایی چشم‌اندازی نو و نیز افق‌های ترسیم‌شده، فرایند ضرورت تدریس برنامه‌های نوین و مبتنی بر اصول عزت‌محور و هویت‌بخش را در کلیه عرصه‌ها، سطوح و رده‌های تعلیم و تربیت امری اجتناب‌ناپذیر جلوه دهد. بر این اساس تهیه نقشه راه تمدنی با توجه به عرصه‌های نوپدید، ترسیم برنامه‌های آموزشی بلندمدت و تهیه محتواهای مورد نیاز در تدوین متون آموزشی این مرکز، بیش از پیش مورد اهتمام قرار گرفت.

در راستای عملی شدن محورهای پیشین، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران با عنایات الهی و با تکیه بر مبانی متقن مکتب اهل‌بیت علیهم‌السلام و نیز با تکیه بر میراث گرانقدر علمای راستین شیعه تلاش کرده تا بر اساس نیازسنجی صورت گرفته، مجموعه‌ای نوین از کتب درسی خواهران طلبه را طراحی، تدوین و تألیف کند. در این مجموعه تأکید بر این بوده تا مواردی همچون رعایت اصول کاربست تکنولوژی آموزشی، الگوهای نوین برنامه‌ریزی درسی متناسب با اهداف آموزشی و ناظر به سرفصل‌های مصوب و نیز نیازهای فراگیران، در اولویت‌های تألیف و تدوین آثار منتشره این مرکز قرار گیرد.

بی‌شک پیمودن این مسیر بلند و طولانی بدون همدلی، مساعدت و حمایت استادان، محققان و فراگیران عزیز امکان‌پذیر نبوده که امید است با ارائه پیشنهادها، نقدها و دیدگاه‌های

خود از طریق رایانامه oon@whc.ir، Mo ما را در بهبودبخشی و ارتقای کمی و کیفی این آثار یاری کنند.

از تمامی اساتید و همکاران محترم - به ویژه مؤلف محترم حجت الاسلام آقای علیرضا محمدی نژاد و همکارانشان، مدیر محترم گروه فقه حجت الاسلام آقای ابوالقاسم مقیمی، ارزیابان گرامی حجج اسلام آقایان حسین وحیدپور، هادی فاضل، غلامحسن حیدری، حسین قاسمیان و سرکار خانم زهرا عزیزاللهی و ارزیاب تدوین آموزشی آقای دکتر حسن فانیدپور - تشکر می‌کنیم و توفیقات روز افزون همکاران مرکز - به ویژه مدیر گروه‌های علمی سرکار خانم مریم مدملی و مدیریت محترم برنامه‌ریزی و تدوین متون تحصیلی و همکاران ایشان را از خداوند متّان خواستاریم.

معاون پژوهش مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران

www.ketab.ir

مقدمه مؤلف

اسلام به عنوان مکتبی آسمانی که هدف خود را سعادت انسان بیان می‌کند، زیربنای ایجاد جامعه مطلوب و سعادت‌مندی انسان را عمل درست بر طبق اعتقاد صحیح می‌داند؛ از این رو در آموزه‌های خود، اصول اعتقادی خاصی را بر پیروانش لازم می‌شمارد تا پس از تحقیق لازم، به آن اصول اعتقادی باور و ایمان داشته باشند. همچنین فروع عملی خاصی را بیان می‌کند؛ که بر هر شخص مسلمانی واجب است رفتار خود را در حوزه فردی و اجتماعی بر طبق آن فروع تنظیم کند؛ به بیان دیگر، اسلام تنها اعتقاد صحیح را کارساز نمی‌داند، بلکه در مرحله عمل و رفتار نیز مسلمانان را دعوت به انجام خوبی‌ها و پرهیز از بدی‌ها می‌کند.

در هر صورت آن قسمتی که عهده‌دار بخش عملی دین است، «فقه» یا «احکام» نام دارد که در حقیقت مجموعه قوانین عملی اسلام، و نشأت گرفته از وحی الهی (قرآن و روایات) است و با بیان معصومان تفسیر و تبیین شده‌اند. ما معتقدیم خدای متعال با وضع قوانین عملی دین، خواسته دنیا و آخرت بشر را تأمین کند و زندگی امن و آرامی را برای او به ارمغان آورد؛ اما بهانه‌فرازان انسان، روزه‌روز با دور شدن از مسیر عمل به قوانین، به سوی گرفتاری و مشکلات در حرکت است. حال آنکه تا وقتی به این قوانین عمل نکند، به ناچار باید مشکلات زیادی را متحمل شود.

حوزه‌های علمیه و فقهای بزرگوار اسلام، همواره در طول تاریخ برای حفظ فقاقت، ابلاغ احکام دین و همچنین دفاع از این شریعت مقدس، تلخی‌ها و سختی‌های فراوانی را به جان خریدند. چه بسیار کتاب‌هایی که در وضعیت تقیه یا در گوشه زندان در سخت‌ترین حالت ممکن نگاشته شده است و چه بسیار بزرگانی که در راه تحقق این آرمان و حفظ دین خدا سر و جان خود را فدا کرده‌اند.

اکنون که به برکت نظام اسلامی، احکام دین توسط عالمان و مراجع بزرگوار تقلید در قالب رساله‌های توضیح‌المسائل و یا استفتائات بیان می‌شود و به راحتی در دسترس مردم قرار می‌گیرد نیز ثمره همان تلاش‌های دیروز، و یکی از نعمت‌های بزرگی است که باید خدای متعال را شاکر باشیم.

بدون شک، آموزش احکام اسلامی و تشویق مردم به انجام صحیح دستورات شرعی، برترین عبادت، و مایه خشنودی خدای متعال است. همچنین رسالت انبیای الهی و معصومان، پس از

بیان عقاید و باورهای صحیح، ابلاغ دستورات دینی و دور کردن مردم از گناه و رفتارهای ناشایست بوده است؛ به همین جهت، فراگیران حوزه‌های علمیه - که رسالت اصلی آنان پس از فراگیری علوم اسلامی، تعلیم، ترویج و تبلیغ مذهب حقه تشیع است - زمانی می‌توانند جامعه را به سوی اسلام اصیل هدایت کنند که قادر باشند پس از عمل صحیح به این دستورات شرعی، آنها را به بهترین نحو و شیوه ای مناسب برای مردم نیز بیان کنند.

در سال‌های اخیر تلاش‌های ارزشمندی جهت تولید کتاب‌های فتوایی و رساله‌های آموزشی احکام صورت گرفته که هر یک از این کوشش‌ها در جای خود قابل تقدیر و تشکر است؛ ولی جای خالی کتابی که با در نظر گرفتن مقاطع تحصیلی افراد و نیاز یک طلبه تألیف شده باشد و افزون بر احکام، به چگونگی بیان آن اشاره کند، احساس می‌شود. بنابراین پس از جلسات متعدد در کارگروه فقه و اصول و «ارشادات» مدیریت محترم حوزه‌های علمیه خاوران (حجة الاسلام و المسلمین دکتر عبدالکریم بهجت‌پور)، به این نتیجه رسیدیم که برای اولین بار کنار کتاب درسنامه فقه، کتاب راهنمای تدریس نیز تهیه شده تا با کمک آوری و تنظیم منابع مورد نیاز، اساتید محترم در سراسر کشور بتوانند در حد مطلوب و یکسانی به تدریس این درس با اهمیت بپردازند؛ چرا که:

۱. روش احکام‌آموزی دارای اهمیت است؛
۲. بیان احکام، به ممارست و تمرین احتیاج دارد؛
۳. پاسخگویی احکام نیازمند مهارت است؛
۴. پاسخ‌یابی مسائل شرعی به کتاب‌شناسی نیاز دارد؛
۵. ارتباط احکام با کتاب‌های نیمه‌استدلالی برای آموزش بهتر، مؤثر است؛
۶. موضوع‌شناسی می‌تواند در نشاط علمی فراگیران نقش مؤثری داشته باشد؛
۷. کارگاه‌های احکام در توانمندسازی و تطبیق احکام بر موضوعات دارای اهمیت است؛
۸. قواعد فقهی، کاربرد مناسبی در پاسخگویی به مسائل شرعی دارد؛
۹. دسته‌بندی مباحث فقهی، عامل مؤثری در یادگیری احکام است.

بنابراین خادمان شما در حوزه علمیه قم این مهم را عهده‌دار شدند و به تهیه و تنظیم کتاب حاضر پرداختند. این کتاب می‌تواند مقدمه مناسبی برای آموختن کتاب‌های فقهی نیمه‌استدلالی به حساب آید. همچنین با توجه به ساختاری که در تنظیم آن رعایت شده می‌تواند فراگیران را برای به یاد سپردن هر چه بیشتر احکام شرعی یاری کند.

در این نوشتار، مؤلفه‌های زیر رعایت شده است:

۱. تکنولوژی آموزشی و رعایت استانداردهای تدوین و تألیف درسنامه‌نویسی؛
 - الف) مقدمه‌ها و پیش‌سازمان‌های مناسب؛
 - ب) بیان اهداف آموزشی در ابتدای هر درس؛
۲. کارگاه‌های مفید و کاربردی؛
۳. مثال‌های بروز و مورد نیاز جامعه مخاطب (بانوان)؛
۴. بیان حکمت‌های فراوان؛
۵. توضیح واژه‌ها و اصطلاحات؛
۶. طراحی زیبا و چشم‌نواز؛
۷. درج درختواره و نمودارهای جذاب و کاربردی؛
۸. زبانی ساده، روشن و به دور از اصطلاحات پیچیده فقهی؛
۹. پرداختن به موضوعات مورد نیاز و کاربردی در هر سه جلد از درسنامه فقه؛
۱۰. استفاده از احادیث انگیزشی بانوان؛
۱۱. پرسش‌های متعدد میانی با عناوین و اهداف متنوع در متن درس‌ها؛
۱۲. پرسش‌ها و تمرین‌های جذاب، کاربردی و پژوهشی در پایان هر درس؛

از خداوند متعال مسألت دارم که تلاش‌های خالصانه گروه تألیف و تدوین و همکاران عزیز ما را قبول، و ما را در رسیدن به اهداف خود در تنظیم این کتاب آموزشی یاری فرماید.

سخنی با فراگیران محترم

درسنامه فقه، یک کتاب آموزشی و درسی است و لازم است اساتید احکام آن را تدریس کنند؛ بنابراین اساتید محترم می‌توانند توضیحات تکمیلی، بیان مثال‌ها، تفاوت فتاوا، تطبیقات و دسته‌بندی‌های آموزشی را به تشخیص خود بیان کنند.

پرسش‌های میانی ضمن درس برای «تفکر بیشتر»، «بحث گروهی» یا «پژوهش»، تنظیم شده است و باید در پاسخگویی به آنها بکوشید و همچنین از استاد خود در بحث گروهی کمک بخواهید و یک گفت‌وگوی چالشی و پرنشاط در کلاس ایجاد کنید.

توجه: در یادگیری احکام لازم است صبور باشید و به موضوع مسائل و زیرمجموعه‌های هر کدام دقت کنید تا هر چه زودتر بتوانید در فراگیری، بیان، کسب مهارت‌ها و پاسخگویی احکام موفق شوید.

تقدیر و تشکر

در پایان از ریاست محترم گروه فقه و اصول **حجت‌الاسلام و المسلمین استاد ابوالقاسم مقیمی حاجی و مراکز و اساتید محترمی که ارزیابی علمی و بازخوانی محتوایی کتاب را به عهده گرفتند**، به ویژه از **حجت‌الاسلام و المسلمین استاد حسین وحیدپور** و اعضای محترم گروه فقه و اصول **حجج اسلام آقایان هادی فاضل، غلامحسن حیدری، حسین قاسمیان و سرکار خانم زهرا عزیز اللهی و استاد سمیرا کاشانی تشکر می‌کنم**.

لازم می‌دانم از مسئولان محترم حوزه‌های علمیه خواهران، به ویژه مدیر محترم مرکز، جناب **حجت‌الاسلام و المسلمین آقای دکتر عبدالکریم بهجت‌پور** که در روند تهیه این اثر رهنمودهای لازم را ارائه کردند، قدردانی کنم؛ همچنین از **سرکار خانم مریم مَدملی** مدیر گروه‌های علمی مرکز و مسئولان اداری کل برنامه‌ریزی و تدوین متون تخصصی، به ویژه مسئول اداره تألیف **حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر حمیدرضا حق‌شناس** و مسئول اداره تدوین و طراحی آموزشی **دکتر حسن فانیدپور و فضلای ارجمند آقایان محمدایلی، محمدجواد محمودی و محمد سخایی** که در تهیه و تنظیم محتوایی این اثر همکاری مستمر داشتند، سپاسگزاری نمایم.

امیدواریم با شناخت احکام الهی در تمام بخش‌های مورد نیاز و اجرای آن در زندگی فردی و اجتماعی، اسلام عملی و بینش اسلامی در همه عالم جاری و ساری شود.

علیرضا محمدی نژاد

۰۷ مردادماه ۱۴۰۰ - ۱۸ ذی‌الحجه ۱۴۴۲

مصادف با عید سعید غدیر